

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΑΝΑΠΗΡΩΝ*

Έφη Γερανίου

Κοινωνική Λειτουργός,
Ιδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων

Φρενίκη Σταγάκη

Κοινωνική Λειτουργός
Κέντρο Αποκατάστασης - Αποθεραπείας
Νοτιοανατολικής Απικής (Κ.Α.Α.Ν.Α.)

Βάσω Νασούλα

Κοινωνική Λειτουργός
Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών

Το δικαίωμα στη ζωή

Το δικαίωμα της ζωής είναι δικαίωμα κάθε ανθρώπου. Το ότι ο άνθρωπος ζεί, σκέπτεται και υπάρχει δημιουργεί αυτομάτως υποχρεώσεις αλλά και δικαιώματα.

Σε καμμία περίπτωση φιλοσοφικά τα δικαιώματα των ανθρώπων δεν είχαν σαν κριτήριο την αριμελεία τους, την όραση ή την ακοή τους. Κατακτήθηκαν και ορίστηκαν με μοναδικό κριτήριο την ίδια τη ζωή.

Στις οργανωμένες κοινωνίες η Πολιτεία είναι υποχρεωμένη ν' αναγνωρίζει νομοθετικά αλλά και ουσιαστικά τα Δικαιώματα των ατόμων πολιτών της. Πέρα όμως από τα στενά γεωγραφικά όρια της κάθε πολιτείας υπάρχει ο άνθρωπος σαν ον που δεν διαφέρει υπαρξιακά και έτσι γενικεύεται και η καταγραφή των Δικαιωμάτων του. Με κριτήριο λοιπόν το δικαίωμα στη ζωή όλων των ανθρώπων και προκειμένου η ζωή αυτή να έχει και ποιοτική σημασία, είμαστε υποχρεωμένοι για τον κάθε άνθρωπο να λάβουμε υπόψη μας τις ανάγκες του που δημιουργούνται μέσα από τα συγκεκριμένα του προβλήματα, με σκοπό να τα αναδείξουμε

* Εισήγηση στην Ημερίδα "Ανθρώπινα Δικαιώματα και Κοινωνική Εργασία" που οργάνωσε η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΣΚΛΕ, 15 Απριλίου 1994, στην αίθουσα "Γουλιανδρή - Χόρν" στην Πλάκα - Αθήνα.

και έτσι να παρέμβουμε ουσιαστικά και αποτελεσματικά για τη λύση τους.

Στην περίπτωση των ΑΜΕΑ όπου η ανάδειξη των αναγκών σημαίνει και διασφάλιση των δικαιωμάτων, έρχεται η Κοιν. Εργασία, μια επιστήμη που αναλύει, αναδεικνύει και συνθέτει, να παρέμβει ώστε ν' αναγνωριστούν αυτά τα δικαιώματα.

Τα δικαιώματα των ΑΜΕΑ πρωτοδιακηρύχθηκαν στις 9 Δεκέμβρη 1975 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.

Η Γενική Συνέλευση των Η.Ε. επιβεβαιώνοντας την πίστη σ' ανθρώπινα δικαιώματα, τονίζει ότι όλα τα ανάπηρα άτομα ανεξαρτήτου αναπηρίας φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, καταγωγής, οικονομικής ή άλλης κατάστασης έχουν τα ίδια θεμελιώδη δικαιώματα με τους συμπολίτες της ίδιας ηλικίας, που συνεπάγεται πρώτα και κύρια το δικαίωμα ν' απολαμβάνει μια καθώς πρέπει ζωή, όσο το δυνατόν κανονική και πλήρη.

Πιο πρόσφατη είναι η διακήρυξη του Sundberg 1981 έτος Αναπήρων.

Έχοντας υπόψη την παγκόσμια διακήρυξη για τ' ανθρώπινα δικαιώματα και τη διακήρυξη των αναπήρων ατόμων και των πνευματικά καθυστερημένων, επανατονίζει την αναγκαιότητα να παρθούν μέτρα ώστε οι διατάξεις και οι αρχές να γίνουν σεβαστές και επιμένει ότι θα πρέπει όλα τ' ανάπηρα άτομα να επωφελούνται υπηρεσιών επανεκπαίδευσης και άλλων μορφών υποστήριξης που είναι αναγκαίες για τη μείωση των αποτελεσμάτων της αναπηρίας, έτσι που **η ένταξή τους στην κοινωνία να είναι όσο το δυνατό πιο ολοκληρωμένη** και ο ρόλος τους εποικοδομητικός.

Η διακήρυξη του Sundberg τονίζει επίσης ότι οι Κρατικές αρχές, οι ειδικές οργανώσεις και η κοινωνία στο σύνολό της θα πρέπει να λάβουν υπόψη στο καταρτισμό κάθε δράσης τους για τα ΑΜΕΑ, τις βασικές αρχές της ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ, ΕΝΤΑΞΗΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ και ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ.

Σύμφωνα μ' αυτές τις αρχές θα πρέπει να εξασφαλιστεί η πλήρης συμμετοχή των αναπήρων ατόμων και των οργανώσεών τους σ' όλες τις αποφάσεις και δράσεις που τ' αφορούν. Τ' ανάπηρα άτομα θα πρέπει να επωφελούνται απ' όλες τις υπηρεσίες των οποίων η αποκέντρωση θα επιτρέψει ώστε οι ανάγκες τους να ληφθούν υπόψη και να ικανοποιηθούν μέσα στα πλαίσια της κοινότητάς τους.

Κάθε ανάπηρο άτομο πρέπει να μπορεί να εξασκεί το βασικό του δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση, την επαγγελματική επιμόρφωση, την κουλτούρα και την πληροφόρηση (άρθρο 1). Για την εκπαίδευση και κατάρτισή τους θα πρέπει να παρέχονται σ' ανάπηρα άτομα οι εγκαταστάσεις και ο εξοπλισμός που είναι αναγκαία (άρθρο 11), να ενισχυθεί η έρευνα που αφορά την ανάπτυξη γνώσεων και να προσαρμοστεί η σύγχρονη τεχνολογία στις ανάγκες των αναπήρων (άρθρο 13).

Και τέλος όλα τα προγράμματα πολεοδομίας και περιβάλλοντος θα πρέπει να σχεδιάζονται με τρόπο ώστε να διευκολύνουν την ένταξη και τη συμμετοχή των αναπήρων ατόμων σ' όλες τις δραστηριότητες της κοινότητας και ειδικά στους τομείς της εκπαίδευσης και της κουλτούρας.

Είναι σ' όλους γνωστό ότι στη χώρα μας η παραπάνω διακήρυξη δεν έχει διατυπωθεί και ορισθεί

νομοθετικά, αλλά έχει αντιμετωπιστεί αποσπασματικά και περιστασιακά με νομοθετήματα που απλώς άγγιξαν το πρόβλημα.

Το ότι η επιδοματική πολιτική και η ιδρυματική περίθαλψη και αντιμετώπιση των ΑΜΕΑ θα υπάρχει σαν ο μοναδικός σχεδόν τρόπος κάλυψης αναγκών από τις εκάστοτε κυβερνήσεις είναι σαφές. Επιπλέον κρίνουμε τις υπηρεσίες πρόνοιας για ΑΜΕΑ:

- 1) ποιοτικά χαμηλού επιπέδου και ποσοτικά ανεπαρκείς
- 2) μη αποκεντρωμένες άρα και απρόσιτες
- 3) χωρίς ευελιξία ώστε να προσαρμόζονται στις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες.

Καταθέτοντας την εμπειρία μας και συσχετίζοντάς την με τα δικαιώματα των αναπήρων θα μπορούσαμε ν' αναφερθούμε:

1) στην κοινωνική προκατάληψη σαν τροχοπέδη στην αναγνώριση του δικαιώματος στη ζωή. Αυτή εκφράζεται κυρίως με απόριψη, απομόνωση, επιθετικότητα. Ο κοινωνικός ρατσισμός, οι προκαταλήψεις, η βία και οι “ειδικές” θεραπευτικές συνθήκες συνθέτουν και αναπαράγουν ένα εχθρικό κοινωνικό περιβάλλον, που δεν ανέχεται την ύπαρξη των αναπήρων και τους εξορίζει στην απομόνωση του κοινωνικού περιθωρίου, των απροσπέλαστων πόλεων και των “ολοκληρωτικών” ιδρυμάτων.

Σαν επαγγελματίες έχουμε την υποχρέωση να παρέμβουμε ώστε και οι ίδιοι οι άνθρωποι με ειδ. ανάγκες ν' αντισταθούν σε κάθε τι που τους χρεώνει αυθαίρετα το στίγμα του αρρώστου, του ανίκανου, του επικίνδυνου και τους αντιμετωπίζει αναλόγως στην απομόνωση των ειδ. ιδρυμάτων, ασύλων, “σχολείων”.

2) Πρόληψη αναπηριών.

Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδουμε στις αναπηρίες που προέρχονται από ατυχήματα, κυρίως τροχαία και θεωρούμε ότι η παντελής έλλειψη κοινωνικής πολιτικής έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της συχνότητας των αναπηριών με συνέπεια την καταστρατήγηση του άρθρου 7 της διακήρυξης περί μείωσης συχνότητας αναπηριών. Θεωρούμε απαραίτητο να επισημάνουμε ότι τα μέτρα πρόληψης απεικονίζουν και το ενδιαφέρον της πολιτείας για την ποιότητα ζωής των πολιτών, δευτερευόντως κοστίζουν πολύ λιγότερο.

Σκεφθείτε πόσα κέντρα αποκατάστασης υπολείπονται για να καλύψουν τις ανάγκες κινητικά αναπήρων (παραπληγ. - τετραπληγικών).

3) Εκπαίδευση

Μέχρι πριν μια δεκαετία η ειδική αγωγή στην Ελλάδα λειτουργούσε στα πλαίσια της ιδ. πρωτοβουλίας και φιλανθρωπίας. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν τα ειδικά σχολεία που με τον (ν. 1566/85 κατοχυρώθηκαν και νομοθετικά. Αυτό όμως, ακόμα και αν οι προθέσεις της πολιτείας ήταν οι καλύτερες είχε σαν αποτέλεσμα την γκετοποίηση των ΑΜΕΑ και όχι την κοινωνική ένταξη. Τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες έχουν το δικαίωμα να μην υφίστανται την τυποποίηση της διαφοράς τους, έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν σε

προσπελάσιμη για τις ικανότητές τους εκπαίδευση στα συνηθισμένα εκπαιδευτήρια.

4) Αποκατάσταση - υγεία

Οι άνθρωποι με αναπηρίες, μέσα από ένα επαρκές και σύγχρονο πλέγμα υπηρεσιών έχουν δικαίωμα να αποκτήσουν τη μέγιστη δυνατή ικανότητα για να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τις ικανότητες που έχουν απομείνει, να εκπαιδευτούν στις νέες συνθήκες ζωής μαζί με τις αναπηρίες τους, ώστε να συμμετέχουν σε όλες (ή σχεδόν όλες) τις κοινωνικές και παραγωγικές διαδικασίες.

Η επιλογή συνθηκών και όρων νοσηλείας για μεγάλες ομάδες αναπήρων (παραπληγικών - κρανιοεγκεφαλικών κακώσεων) είναι πολύ περιορισμένη.

5) Εργασία

Το δικαίωμα στη ζωή κατοχυρώνεται με το δικαίωμα στην εργασία. Μ' αυτήν μπορεί να εξασφαλιστεί μια ποιοτικά ανάλογη ζωή μ' αυτή των εργαζομένων στην ίδια εργασία και βέβαια μέσα από τη δουλειά νοιώθουν ότι μπορούν ν' αποδείξουν την αξία τους.

Ένα από τα σοβαρότερα εμπόδια πολύ χαμηλού ποσοστού επαγγελματικής αποκατάστασης θεωρούμε την ανεπάρκεια του συστήματος επαγγελματικής κατάρτισης. Στον τομέα αυτό παρατηρούμε έλλειψη σαφούς προγραμματισμού και συγκεκριμένων στόχων.

Υπάρχει ένα συνοθύλευμα νέων και παραδοσιακών επαγγελμάτων - ταχύρυθμων και κυρίως μακροχρόνιων καταρτίσεων τελείως ξεκομμένων από την αγορά εργασίας με ελλειπή ή ξεπερασμένο τεχνικό εξοπλισμό. Σ' αυτές φοιτούν άτομα με ειδ. ανάγκες, ανάγκες που η τοποθέτησή τους εκεί έγινε με κριτήρια που φανερώνουν στενότητα επιλογών ή μ' άλλα λόγια "αυτά έχουμε, αυτά κάνουμε, είτε είναι σωστά είτε όχι". Η επιλογή, η κατάρτιση, η επαγγελματική αποκατάσταση λειτουργούν ανεξάρτητα μεταξύ τους και δεν συνδέονται επιστημονικά και ενιαία ώστε να έχουμε θετικά αποτελέσματα. Παρ' όλο που το όλο σύστημα επιδοτείται οικονομικά από την ΕΟΚ δεν έχει συμβεί το πολύ απλό και πολύ βασικό, η μελέτη και επιλογή των ειδικοτήτων στις οποίες τα ΑΜΕΑ θα μπορούν ν' αποδώσουν τα μέγιστα ώστε ισότιμα να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας.

Η ύπαρξη του νομ. 1648/89 για την επαγγελματ. αποκατάσταση κρίνεται θετική, παρ' ότι συχνά καταστρατηγείται.

6) Κοινωνικό περιβάλλον

Οι ελληνικές πόλεις με επικεφαλής την Αθήνα είναι απροσπέλαστες στις περιορισμένες ικανότητες των ανθρώπων με αναπηρίες. Μόνο ένα μουσείο της Αθήνας είναι προσβάσιμο για αναπηρικό αμαξίδιο, τα υπόλοιπα διαθέτουν από μέτρια έως κακή πρόσβαση. Τα ειδικά λεωφορεία ΕΑΣ δεν χρησιμοποιούνται από ΑΜΕΑ, λόγω γραφειοκρατικών δυσκολιών. Όσον αφορά την απόκτηση στέγης δίνονται στεγαστικά δάνεια για απροσπέλαστα διαμερίσματα. Όλοι οι άνθρωποι με αναπηρίες έχουν το δικαίωμα να ζουν σε σπίτι, ειδικά

σχεδιασμένο και εξοπλισμένο, ώστε να μπορούν να ζουν ανεξάρτητοι και έξω από τα ιδρύματα που πολλές φορές παραπέμπουμε μη έχοντας άλλη λύση.

Κλείνοντας την σύντομη περιγραφή της σημερινής κατάστασης σε βασικούς τομείς παραβίασης δικαιωμάτων αναπήρων, νοιώθουμε την υποχρέωση να προτείνουμε ίσως χιλιοειπωμένες αλλά ανεκπλήρωτες λύσεις.

Βασική για μας είναι η συνειδητοποίηση των προβλημάτων από τα ίδια τα ΑΜΕΑ και τις οικογένειές τους, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο και η υποχρέωσή τους για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων. Ο αναπροσανατολισμός και η αναβάθμιση της κοινωνικής πολιτικής για ΑΜΕΑ αποτελούν για μας κρίσιμη προτεραιότητα.

Μέσα από ένα πλέγμα συγχρόνων και αποτελεσματικών προγραμμάτων και υπηρεσιών, πρέπει να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας και των ικανοτήτων τους.

Κύριες κατευθύνσεις ενός θεσμικού πλαισίου που να κατοχυρώνει νομοθετικά και ουσιαστικά τα δικαιώματα, πιστεύουμε ότι πρέπει να είναι η αποϊδρυματοποίηση - αποκέντρωση - κοινοτική φροντίδα μέσα από προγράμματα που κυρίως υλοποιεί η Τ.Α., οργανώσεις αναπήρων και φυσικά το κράτος.

Επιμέρους προτάσεις

1. Ν' αναπτυχθούν συγκεκριμένα προγράμματα πρόληψης έγκαιρης διάγνωσης, φυσικής - επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ένταξης. Να χρηματοδοτηθούν σχετικές έρευνες, αξιοποιώντας σχεδιασμένες επιδοτήσεις από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. ΕΟΚ).
2. Άμεση προτεραιότητα θεωρούμε την αποκατάσταση της πρόσβασης όλων των σχολείων, μιας και όλα τα νέα κτίρια έχουν πρόσβαση. Το γεγονός αυτό θα διευκολύνει σοβαρά την ένταξη παιδιών με κοινοτικές δυσκολίες στην εκπαιδευτική διαδικασία με παράλληλη χρήση των εφαρμογών της νέας τεχνολογίας για ενίσχυση των ικανοτήτων και βέβαια υπηρεσίες υποστήριξης.
Μετά από σοβαρή μελέτη και προγραμματισμό και άλλες κατηγορίες αναπηριών πρέπει να ενταχθούν στην "κανονική" εκπαίδευση.
3. Θα πρέπει να καλυφθούν τα κενά του συστήματος υγείας στον τομέα φυσικής αποκατάστασης με την ανάπτυξη κέντρων ή κλινικών αποκατάστασης σε εξειδικευμένους τομείς χωροταξικά κατανομημένα. Απαραίτητη η δημιουργία δικτύου παροχής καθημερινής φροντίδας (πρόγραμμα βοήθειας στο σπίτι με ευθύνη της Τ.Α. και επιστημονική σύνδεση με κέντρα κλινικής αποκατάστασης).
4. Βασικός στόχος της επαγγελματικής αποκατάστασης θα επιθυμούσαμε πάρα πολύ να ήταν η ένταξη στην αγορά εργασίας (δημόσιο - ιδιωτικό). Θα πρέπει όμως να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για να μπορούν να εργάζονται και μέσα από το σπίτι τους (telegrate) ή σε παραγωγικά κέντρα με κριτήριο τις σοβαρές δυσκολίες ένταξης στην αγορά (βαριά νοητική στέρση - κινητική αναπηρία).
5. Να παρθούν μέτρα ώστε να γίνονται οι απαραίτητες εργονομικές διευθετήσεις για την κατά το δυνατό

κατάλληλη κατοικία, την απρόσκοπτη επικοινωνία και την ελεύθερη κίνησή τους σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους.

Να φανεί γενναιόδωρη η πολιτεία στην παροχή στέγης, στα ΑΜΕΑ, ίσως έτσι δεν χρειαστεί να εγκαινιάσει άλλο ίδρυμα χρόνιων παθήσεων.

6. Να παρέχεται ουσιαστική στήριξη στο σύνολο των ατόμων με ειδικές ανάγκες από τις υπηρεσίες ανέργων σε κάθε νομό αξιοποιώντας την σχετική νομοθεσία.
7. Να ενισχυθούν ουσιαστικά οι προσπάθειες οργάνωσης ΑΜΕΑ και γονιών και να προωθηθεί η συμμετοχή των φορέων τους στη λήψη των αποφάσεων και την άσκηση της σχετικής πολιτικής.

Τέλος οι Κοινωνικοί Λειτουργοί και άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες είναι επιβεβλημένο να συμμετέχουν σ' όλα τα επίπεδα τις διαδικασίες και τα όργανα που αποφασίζουν προνοιακή πολιτική για ΑΜΕΑ.